

problem further development. Modern psychological technologies examining reflection are generalized according to the conceptual definition of reflexive mechanisms, types and levels of reflection. Each presented examining technology has certain specificity as for study of reflection. We substantiate that it is necessary for constructive research on reflection to differentiate the general subject of psychology of reflection; that is, reflection as a synthetic mental reality should be studied in three basic aspects: as a mental process, as a mental property and as a mental state. The performed analysis shows existing correlations between the development of reflexivity and performance parameters, and that reflexivity has a determinative role in the structural organization of other mental properties and personality traits.

Key words: reflection, reflectivity, research methods, types of reflection, levels of reflection, mechanisms of reflection.

Відомості про автора:

Щербина-Прилука В.М., науковий співробітник лабораторії психології соціально дезадаптованих неповнолітніх, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ

Shcherbyna-Pryluka, V.M., researcher of laboratory of Psychology of Socially Maladjusted Adolescents, Kostiuk Institute of Psychology of NAPS Ukraine, Kyiv

E-mail: shcherbyna.vm@psychology-naes-ua.institute

УДК 159.923.2

Яворська-Вєстрова І.В.

**ВИВЧЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПОКАЗНИКІВ САМОСТАВЛЕННЯ Й
САМООРГАНІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ПАРАДИГМІ ПСИХОЛОГІЧНОГО
БЛАГОПОЛУЧЧЯ**

Яворська-Вєстрова І.В. *Вивчення взаємозв'язку показників самоставлення й самоорганізації студентів у парадигмі психологічного благополуччя. Стаття присвячена дослідженню проблеми співвідношення таких чинників досягнення благополуччя як показника самодетермінованої особистості, як самоставлення й здатності до самоорганізації діяльності у студентської молоді.*

З'ясовано, що в актуальному вимірі студенти з позитивним самоставленням демонструють впевненість у тому, що в житті є можливість вибору і що вони самі здатні обирати напрям власного життя і приймати рішення, самостійно регулювати власну поведінку, оцінювати себе відповідно до особистих критеріїв. При цьому зауважено, що у потенційному вимірі спостерігається недостатньо диференційоване усвідомлення стратегій узгодження зовнішніх викликів і внутрішніх спонукань, конкретних умінь і засобів планування досягнення цілей, недостатня розвиненість у досліджуваних організованості й здатності до вольових зусиль з метою структурування і контролю своєї активності, що може справляти негативний вплив на реалізацію їх потенційних можливостей і рівень психологічного благополуччя.

Ключові слова: психологічне благополуччя, самоставлення, самодетермінація, самоорганізація, особистість, студентська молодь.

Яворская-Ветрова И.В. Изучение взаимосвязи показателей самоотношения и самоорганизации студентов в парадигме психологического благополучия. Стаття посвящена исследованию проблемы соотношения таких факторов достижения благополучия как показателя самодетерминированной личности, как самоотношения и способности к самоорганизации деятельности у студентов. Выяснено, что в актуальной плоскости студенты с положительным самоотношением демонстрируют уверенность в том, что в жизни существует возможность выбора и что они сами способны выбирать направление собственной жизни, принимать решения, самостоятельно регулировать свое поведение, оценивать себя в соответствии с личностными критериями. При этом отмечается, что в потенциальной плоскости наблюдается недостаточно дифференцированное осознание стратегий согласования внешних вызовов и внутренних побуждений, конкретных умений и средств планирования достижения целей, недостаточная развитость у исследуемых организованности и способности к волевым усилиям для структурирования и контроля

своей активности, что может негативно влпать на реализацию их потенциальных возможностей и уровень психологического благополучия.

Ключевые слова: *психологическое благополучие, самоотношение, самодетерминация, самоорганизация, личность, студенческая молодежь.*

Постановка проблеми. Дані численних психологічних досліджень свідчать про наявність взаємозв'язку переживання людиною психологічного благополуччя з процесами самореалізації, самоздійснення, самодетермінації, самотрансценденції, самовираження. Актуальним видається дослідження цих феноменів у студентському віці, коли «відбуваються серйозні зміни у самосвідомості, складається стійка система цінностей, рефлексується і розвивається власний потенціал, зовнішні умови оцінюються з точки зору наданих можливостей для самореалізації й усе це не може не позначатися на переживанні молодими людьми суб'єктивного благополуччя» [3, с. 119]. Оскільки самодетермінація створює умови для досягнення особистістю високих результатів у діяльності, то викликає значний дослідницький інтерес проблема співвідношення різних чинників досягнення благополуччя як показника самодетермінованої особистості, зокрема, самоставлення й здатності до самоорганізації діяльності у студентської молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поряд з такими чинниками самодетермінації, успішності самоздійснення особистості та її благополуччя, як особистісна автономія, усвідомлення цілей та перспектив майбутнього, свого потенціалу, здатність контролювати і оцінювати свої досягнення, наявність мотивації саморозвитку та самореалізації [3; 4; 8; 10; 11], дослідники розглядають важливим показником особистісного розвитку ставлення людини до себе. Самоставлення як смислове утворення «має для суб'єкта

непорушну значущість. Всяка його зміна зв'язана з внутрішньоособистісними конфліктами, супроводжується переживанням загрози руйнування самоїдентичності» [9, с. 234].

В юнацькому віці, на думку Л.Є. Тарасової, позитивне ставлення до себе «дозволяє адекватно долати життєві труднощі, визначає особливості проявів особистості, є основою формування позиції молоді в усіх інших взаєминах, виконує регулюючу функцію, виступаючи механізмом внутрішнього контролю особистості» [13, с. 87]. Водночас на цьому життєвому етапі у період активного пошуку свого місця в житті, соціалізації й професійної підготовки виникають «біфуркаційні періоди», що спричиняють «суттєві зміни в осмисленні свого життєвого шляху, його цілей і смислу, порушуючи цілісність системи ставлень особистості, позитивного самосприйняття, статусного положення та міжособистісної взаємодії» [8, с. 203]. За даними О.Ю. Зотової, А.М. Рікеля, А.А. Туніяц, самоствавлення виявляє «неоднозначний» вплив на переживання суб'єктивного благополуччя студентів: «позитивне самосприйняття, самоінтерес і самоприйняття самі по собі підвищують суб'єктивне благополуччя, але у поєднанні з несприятливими зовнішніми умовами (зокрема, малою наповненістю життя) навпаки знижують переживання щастя й задоволеності» [3, с. 125]. При цьому, зазначають автори, нарцисичне самоствавлення у поєднанні з маніпулятивним ставленням до оточуючих негативно впливає на відчуття благополуччя особистості.

Виходячи з визначення психологічного благополуччя як стійкої психічної властивості, яка полягає у «домінуванні позитивних емоцій, наявності тісних взаємин, суб'єктивній включеності у життєдіяльність, осмисленості життя і позитивній самомотивації» [1, с. 73], можна солідаризуватися з думкою Л.З. Сердюк, про те, що «психологічне благополуччя особистості... є інтегральною самооцінкою її самоефективності в певних умовах розвитку, основоположним поняттям

самодетермінації розвитку особистості, оскільки дозволяє людині погоджувати наявні у неї ресурси (здібності, особистісні риси, нерозкриті можливості, задатки) *для організації власної життєдіяльності* і досягнення поставлених цілей зокрема» (курсив наш. – І. Я.-В.) [10, с. 167-168].

Дослідження зарубіжних та вітчизняних науковців свідчать, що одним із шляхів досягнення психологічного благополуччя може бути захопленість людини діяльністю [6; 14; 15], що викликає позитивні емоційні переживання. Так, на думку М. Селігмана, виникненню відчуття психологічного благополуччя сприяє входження у стан потоку, при якому наявні: «виклик ситуації» (завдання повинно бути достатньо складним і вимагати майстерності); повна ясність мети; зосередженість; негайне відчуття віддачі; повне занурення в роботу, що не потребує спеціальних зусиль; відчуття контролю над ситуацією; зникнення відчуття себе; зупинка часу [6]. Тобто самореалізація людини в діяльності виступає одним із чинників досягнення почуття благополуччя.

Розробляючи інтегративні моделі благополуччя, науковці активно залучають в них поняття, що характеризують людину у її цілісності, функціональності, зрілості. Не зосереджуючись нарешті на детальному викладі концепцій психологічної зрілості особистості, зазначимо, що дослідники [2; 4; 12] в якості одного з критеріїв зрілості розглядають здатність бути «дієвою особистістю», суб'єктом життєвого шляху (за А.Г. Асмоловим), свідомо регулювати й контролювати свою діяльність, здатність «до мобілізації себе на виконання власного рішення про дію всупереч різним обставинам і внутрішньому соціально не мотивованому бажанню її припинити; до самостійного відслідковування виконання власних дій та їх результатів» [12, с. 5]. Тобто самокерування і організація власного життя й діяльності, характеризуючи зрілу особистість, сприятимуть досягненню нею переживання благополуччя.

Виходячи з викладеного вище **метою** статті є проаналізувати взаємозв'язки показників самоставлення та складових самоорганізації діяльності як компонентів системи самодетермінації розвитку особистості, її психологічного благополуччя.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Для вивчення особливостей ставлення до себе студентів застосовувався тест-опитувальник самоставлення В.В. Століна, С.Р. Пантілеєва. Особливості самоорганізації діяльності вивчалися з використанням опитувальника самоорганізації діяльності О.Ю. Мандрикової, а також шкал «управління середовищем» та «баланс афекту» опитувальника «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф (в адаптації Т.Д. Шевеленкової і Т.П. Фесенко). У дослідженні брали участь 235 студентів закладів вищої освіти. Обробка результатів експериментального дослідження здійснювалась за допомогою програми для статистичної обробки даних SPSS Statistics 21.0. Порівняльний аналіз вибірових середніх за Т-критерієм Стьюдента показав статистично значущі відмінності за виокремленими показниками.

Аналіз результатів теста-опитувальника В.В. Століна, С.Р. Пантілеєва показує, що рівень багатьох показників самоставлення у студентів можна означити як «яскраво виражений». Так, рівень глобального самоставлення – 95,19; за диференційованими шкалами рівень самоповаги – 90,74, аутосимпатії – 84,21, самоінтересу – 92,20; за шкалами, що вимірюють вираженість готовності (установки) до певних дій на адресу свого «Я», показники самовпевненості складають 86,99, самоприйняття – 95,50, інтересу до себе – 88,0; при цьому показник самозвинувачення склав усього 35,72. Таким чином, виявлення більше, ніж у 70% студентів рівня показників самоставлення «яскраво виражений», свідчить про їх безумовне прийняття себе, упевненість у собі і своїх можливостях, високу оцінку

своїх інтенцій. Хоча можна говорити про недиференційоване емоційно позитивне самосприйняття, у якому недостатньо виявлений когнітивний компонент, оскільки відсоток низького рівня показника «саморозуміння» – 38,9%. При цьому значний відсоток низького рівня за показником «самозвинувачення» (58%) при досить високому показнику «самоприйняття» (високий рівень 62,5%), може бути свідченням того, що, позитивно сприймаючи себе у цілому, студенти залежні від оцінок оточуючих, очікуючи негативного ставлення до себе, що, відповідно, призводить до «включення» механізмів захисту свого «Я». Вони можуть мати проблеми з усвідомленням своїх потенціальних можливостей і життєвих перспектив.

Зауважимо, що автори теста-опитувальника не рекомендують інтерпретувати більше 80 і менше 40 балів, оскільки такі дані отримані під впливом другорядних умов, наприклад, під впливом соціальної бажаності. У моделі В.В. Століна і С.Р. Пантілеєва одним із рівнів самоставлення за ступенем узагальненості виступає «очікуване ставлення інших», що власне відображає очікування соціального схвалення. Міра значущості такого схвалення залежить від віку, освіти нормативного тиску оточуючого середовища, рівня конформності і полнезалежності, розвитку суб'єктності [7].

Такі «маніфестуючі» результати є, на нашу думку, виявом «надпозитивного» самоставлення у контексті описаної вище потреби у соціальному схваленні. Нижчі показники саморозуміння й самокерівництва, порівняно з показниками самовпевненості, інтересу до себе й самоприйняття, можуть свідчити про те, для молоді цієї вікової групи самоствердження і самопізнання є більш значущими, ніж власна суб'єктність як джерело активності, внутрішні мотиви, спонукання. Такі дані корелюють з висновками дослідження Л.Є. Тарасової про те, що «в цілому представників студентської молоді задовольняє те, якими вони є на даний момент. Вони здатні до прийняття себе, позитивного самоставлення, дозволяють собі бути тими, хто

вони є, надають собі можливість вибору самих себе». Тобто можна говорити, що такий емоційний комфорт, прийняття себе «сприяють розвитку суб'єктивного благополуччя» [13, с. 88]. При цьому, як акцентувала дослідниця, надзвичайно важливими виявилися для них очікування позитивного ставлення інших, Зазначимо, що деякі автори [16] на основі проведених досліджень наголошують, що «екстремально високі» показники переживання щастя можуть мати негативний вплив. Певний рівень незадоволення поточними життєвими обставинами може слугувати гарною мотивацією для досягнення вищих результатів в діяльності.

Наступним аспектом аналізу є з'ясування взаємозв'язків компонентів самоставлення студентів з особливостями їх самоорганізації діяльності, здатністю досліджуваних контролювати діяльність, використовувати надані можливості.

Аналіз даних за шкалою «управління середовищем» опитувальника «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф дозволяє виявити уявлення досліджуваних про те, чи мають вони владу і компетентність у організації та контролі зовнішньої діяльності, наскільки ефективно використовують можливості, чи здатні створювати умови й змінювати обставини задля досягнення своїх цілей. Залучення до розгляду шкали «баланс афекту» цього опитувальника має на меті з'ясування уявлень досліджуваних про їх упевненість в собі і власних силах, чи мають вони почуття компетентності в управлінні повсякденними справами, якою є їх думка про власні можливості, здібності долати життєві перешкоди, засвоювати нові уміння й навички.

Таблиця 1

Показники	Управління середовищем	Баланс афекту
Інтегральне самоставлення	,579**	-,696**
Самоповага	,551**	-,640**
Аутосимпатія	,392**	-,637**

Очікуване ставлення інших	,528**	-,564**
Самоінтерес	,482**	-,301*
Самовпевненість	,543**	-,584**
Ставлення інших	,379**	-,261
Самоприйняття	,411**	-,627**
Самокерівництво, самопослідовність	,285*	-,154
Самозвинувачення	-,279*	,435**
Інтерес до себе	,522**	-,522**
Саморозуміння	,308*	-,477**

Кореляційні зв'язки шкал самоствавлення зі шкалами «управління середовищем» та «баланс афекту» опитувальника «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф

Примітка: ** - кореляція значуща на рівні 0,01 (2-сторон.); * - кореляція значуща на рівні 0,05 (2-сторон.)

За даними таблиці 1, слід відзначити, що у структурі психологічного благополуччя показники самоствавлення виражено пов'язані зі шкалою «управління середовищем». Це свідчить про оцінку себе досліджуваними як цілеспрямованих особистостей, що мають життєві цілі і сенс життя, а також впевнені у своїй здатності створювати необхідні умови і обставини діяльності, ефективно використовувати можливості для задоволення особистих потреб і досягнення цілей. Можна стверджувати, що висока позитивна самооцінка досліджуваних не дає їм підстав почуватися незадоволеними обставинами власного життя або переживати відчуття власної нікчемності і безсилля. Цей висновок підтверджується значущими оберненими кореляційними зв'язками «балансу афекта» з практично усіма показниками самоствавлення.

Прикметним при цьому є менш значущий (або відсутній)

взаємозв'язок цих шкал з таким показником самоставлення, як «самокерівництво, самопослідовність» (0,285* зі шкалою «управління середовищем» і -0,154 зі шкалою «баланс афекту»), який трактується як «відчуття підвладності, керованості й активності «Я» як основної особистісної інстанції» і включається у ті «аспекти самоставлення, що співвідносять «Я» особистості з деякими соціально нормативними і схвалюваними критеріями» [5]. Тому звернемось до аналізу взаємозв'язків показників самоставлення й складових самоорганізації діяльності за опитувальником ОСД О.Ю. Мандрикової.

Використання вказаного опитувальника має на меті з'ясування сформованості навичок тактичного планування і стратегічного цілепокладання, особливостей структурування самоорганізації діяльності.

Таблиця 2

Кореляційні зв'язки показників самоставлення і складових самоорганізації діяльності

Показники	Плановірність	Цілепрямованість	Наполегливість	Фіксація	Самоорганізація	Орієнтація на теперішнє	Загальна самоорганізація
Інтегральне самоставлення	,145	427**	,185	,303*	-,079	-,168	,338*
Самоповага	,306*	,373**	-,003	,140	-,060	-,064	,260
Аутосимпатія	,126	,154	,228	-,017	029	-,166	,163
Очікуване ставлення інших	,094	,506**	,134	,473**	,037	-,361**	,391**
Самоінтерес	,468**	,402**	,208	,113	-,023	,109	,442**
Самовпевненість	,226	,130	,224	-,037	-,167	-,068	,139
Ставлення інших	,258	,350*	,034	,500**	,003	,010	,411**
Самоприйняття	,257	,221	,152	-,017	,080	-,037	,239
Самокерівництво, самопослідовність	,160	,220	-,056	,298*	-,273	-,166	,111

Самозвинувачення	-,070	-,177	-,162	-,072	049	,250	-,121
Інтерес до себе	,188	,383**	216	,206	125	,075	,390**
Саморозуміння	,151	,101	,099	,067	,230	,096	,157

Примітка: ** - кореляція значуща на рівні 0,01 (2-сторон.); * - кореляція значуща на рівні 0,05 (2-сторон.)

Аналіз даних показує, що інтегральне самоставлення особистості найбільш пов'язане з загальною самоорганізацією (0,338*), цілеспрямованістю (0,427**), частково – з фіксацією (0,303*). Особливістю є наявність виражених кореляційних зв'язків показника «очікуване ставлення інших» диференційованої шкали самоставлення з вказаними шкалами самоорганізації діяльності (з цілеспрямованістю (0,506**), з фіксацією (0,473**) і загальною самоорганізацією (0,391**), а також оберненого кореляційного зв'язку з шкалою «орієнтація на теперішнє» (-0,361**), і показника «ставлення інших» шкали установок самоставлення: з цілеспрямованістю (0,350*), з фіксацією (0,500**) і загальною самоорганізацією (0,411**). Також зі шкалами загальна самоорганізація і цілеспрямованість корелюють показники інтересу до себе обох шкал самоставлення: у вимірі глобального самоставлення (0,442** і 0,402** відповідно), а також на рівні конкретних дій (готовності до них) щодо свого «Я» (0,390** і 0,383** відповідно).

Привертає увагу відсутність виявлених кореляційних зв'язків складових самоорганізації діяльності з такими показниками самоставлення, як аутосимпатія, самовпевненість, самоприйняття, самокерівництво, самозвинувачення й саморозуміння. При цьому прикметно, що такі складові структурування діяльності, як наполегливість і самоорганізація, також не мають кореляційних зв'язків з жодним із показників самоставлення. Можна висловити припущення, що такі дані є, з одного боку, результатом зовнішньої організації, регламентації на певний період життєдіяльності студентської молоді, що знижує необхідність самостійного бюджетування часу, а з

іншого, – недостатньою розвиненістю у досліджуваних організованості й здатності до вольових зусиль з метою структурування і контролю своєї активності для завершення розпочатої діяльності.

Ці результати показують, що в організації і плануванні своєї діяльності і часу свого життя, при постановці перед собою конкретних чи віддалених цілей, досліджувані, виявляючи гнучкість у взаєминах з іншими людьми, орієнтуються не тільки власні інтереси, але й особливо на думки, почуття, потреби оточуючих. При цьому особливу цінність і значущість для них має те, що відбувається «тут і тепер», у даний момент часу.

Висновки. Аналіз даних дослідження особливостей самоставлення студентів дає підстави констатувати, що їх ставлення до себе має виражений позитивний емоційний модус. Можна говорити про демонстрацію ними впевненості у своїх силах, здібностях, енергійності, позитивній самооцінці і схвалення себе у цілому. З одного боку, такі дані показують, що за рахунок високого самоприйняття, аутосимпатії, самовпевненості підтримується внутрішній баланс, емоційні компоненти самоставлення є ресурсом збереження цілісності «Я». Студенти з позитивним самоставленням демонструють актуальну впевненість у тому, що в житті є можливість вибору і що вони самі здатні обирати напрям власного життя і приймати рішення, самостійно регулювати власну поведінку, оцінювати себе відповідно до особистих критеріїв. З іншого боку, у потенційному вимірі спостерігається недостатньо диференційоване усвідомлення стратегій узгодження зовнішніх викликів і внутрішніх спонукань, конкретних умінь і засобів планування досягнення цілей, що може призводити до зниження якості життєдіяльності. При цьому орієнтація студентів на оцінні судження інших, невміння (або небажання) протистояти соціальному тиску, очікування схвалення з боку оточуючих також може мати негативний вплив на реалізацію їх

потенційних можливостей і рівень психологічного благополуччя.

Список використаних джерел:

1. Водяха С.А. Предикторы психологического благополучия студентов. *Педагогическое образование в России*. 2013. № 1. С. 70–74.
2. Дерманова И.Б., Манукян В.Р. Личностная зрелость: к определению психологического содержания. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 12. Психология. Социология. Педагогика*. 2010. Вып. 4. С. 68–73.
3. Зотова О.Ю., Рикель А.М., Туниянц А.А. Ситуационные и личностные факторы субъективного благополучия студентов. *Вестник РГГУ. Серия «Психология. Педагогика. Образование»*. 2017. № 4 (10). С. 118–136.
4. Манукян В.Р., Трошихина Е.Г. Современные психологические концепции благополучия и зрелости личности: области сходства и различий. *Вестник Пермского университета. Философия. Психология. Социология*. 2016. Вып. 2(26). С. 77–85.
5. Пантилеев С.Р. *Самоотношение как эмоционально-оценочная система*. М.: Изд-во МГУ, 1991. 110 с.
6. Селигман М. *Новая позитивная психология. Новый взгляд на счастье и смысл жизни*. М.: София, 2006. 347 с.
7. Селезнева Е.В. *Грани самоосуществления: от самоотношения к самореализации* : монография. М.-Берлин: Директ-Медиа, 2015. 404 с.
8. Сердюк Л.З. *Психологія мотивації учіння майбутніх фахівців: системно-синергетичний підхід* : монографія. К.: Університет «Україна», 2012. 323 с.
9. Сердюк Л.З. Ціннісні основи духовного розвитку особистості. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 743. Педагогіка та психологія. Чернівці, 2015. С. 230–235.
10. Сердюк Л.З., Шамич О.М. Самодетермінація особистості як психологічна основа її самореалізації. *Актуальні проблеми психології*: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості. Випуск 13. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2017. С. 164–173.

11. Сердюк Л. З., Данилюк І. В., Турбан В. В., Пенькова О. І., Володарська Н. Д. та ін. *Психологічні технології самодетермінації розвитку особистості*: монографія / ред. Л. З. Сердюк. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. 192 с.
12. Сухобская Г.С. Понятие «зрелость социально-психологического развития человека» в контексте андрагогики. *Новые знания*. 2002. № 4. Електронний ресурс. Режим доступу: http://pedlib.ru/Books/1/0102/1_0102-5.shtml
13. Тарасова Л.Е. Самоотношение как детерминанта субъективного благополучия личности. *Известия Саратовского университета*. Нов. серия. Сер. «Философия. Психология. Педагогика». 2013. Т. 13. Вып. 3. С. 86–89.
14. Carpentier J., Mageau G.A., Vallerand R.J. Ruminations and flow: Why do people with a more harmonious passion experience higher well-being? *Journal of Happiness Studies*. 2012. № 13(3). Pp. 501–518.
15. Csikszentmihalyi M., Csikszentmihalyi I.S., eds. *Optimal experience: Psychological studies of flow in consciousness*. New York: Cambridge University Press, 1988.
16. Oishi S., Diener E., Diener E. The Optimum Level of Well-Being. Can People Be Too Happy? *Perspectives on Psychological Science*. 2007. № 2. Pp. 346–360.

Spysok vykorystanykh dzherel:

1. Vodjaha S.A. Prediktory psihologicheskogo blagopoluchija studentov. *Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii*. 2013. № 1. S. 70–74.
2. Dermanova I.B., Manukjan V.R. Lichnostnaja zrelost': k opredeleniju psihologicheskogo sodержaniya. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta*. Serija 12. Psihologija. Sociologija. Pedagogika. 2010. Vyp. 4. S. 68–73.
3. Zotova O.Ju., Rikel' A.M., Tunijanc A.A. Situacionnye i lichnostnye faktory sub#ektivnogo blagopoluchija studentov. *Vestnik RGGU*. Serija «Psihologija. Pedagogika. Obrazovanie». 2017. № 4 (10). S. 118–136.
4. Manukjan V.R., Troshihina E.G. Sovremennye psihologicheskie koncepcii blagopoluchija i zrelosti lichnosti: oblasti shodstva i razlichij. *Vestnik Permskogo universiteta*. Filosofija. Psihologija. Sociologija. 2016.

Вyp. 2(26). С. 77–85.

5. Pantileev S.R. Samootnoshenie kak jemocional'no-ocenohnaja sistema. M.: Izd-vo MGU, 1991. 110 s.

6. Seligman M. Novaja pozitivnaja psihologija. Novyj vzgljad na schast'e i smysl zhizni. M.: Sofija, 2006. 347 s.

7. Selezneva E.V. Grani samoosushhestvlenija: ot samootnoshenija k samorealizacii : monografija. M.-Berlin: Direkt-Media, 2015. 404 s.

8. Serdiuk L.Z. Psykholohiia motyvatsii uchinna maibutnikh fakhivtsiv: systemno-synerhetychnyi pidkhid : monohrafiia. K.: Universytet «Ukraina», 2012. 323 s.

9. Serdiuk L.Z. Tsinnisni osnovy dukhovnoho rozvytku osobystosti. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Vyp. 743. Pedahohika ta psykholohiia. Chernivtsi, 2015. S. 230–235.

10. Serdiuk L.Z., Shamyh O.M. Samodeterminatsiia osobystosti yak psykholohichna osnova yii samorealizatsii. Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Tom VI: Psykholohiia obdarovanosti. Vypusk 13. Kyiv-Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU imeni I. Franka, 2017. S. 164–173.

11. Serdiuk L. Z., Danyliuk I. V., Turban V. V., Penkova O. I., Volodarska N. D. ta in. Psykholohichni tekhnologii samodeterminatsii rozvytku osobystosti: monohrafiia / red. L. Z. Serdiuk. Kyiv: Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 2018. 192 s.

12. Suhobskaja G.S. Ponjatie «zrelost' social'no-psihologicheskogo razvitija cheloveka» v kontekste andragogiki. Novye znaniya. 2002. № 4. Elektronij resurs. Rezhim dostupu: http://pedlib.ru/Books/1/0102/1_0102-5.shtml

13. Tarasova L.E. Samootnoshenie kak determinanta sub#ektivnogo blagopoluchija lichnosti. Izvestija Saratovskogo un-ta. Nov. serija. Ser. «Filosofija. Psihologija. Pedagogika». 2013. T. 13. Vyp. 3. S. 86–89.

14. Carpentier J., Mageau G.A., Vallerand R.J. Ruminations and flow: Why do people with a more harmonious passion experience higher well-being? *Journal of Happiness Studies*. 2012. № 13(3). Pp. 501–518.

15. Csikszentmihalyi M., Csikszentmihalyi I.S., eds. *Optimal experience: Psychological studies of flow in consciousness*. New York: Cambridge University Press, 1988.

16. Oishi S., Diener E., Diener E. The Optimum Level of Well-Being.

Can People Be Too Happy? *Perspectives on Psychological Science*. 2007. №. 2. Pp. 346–360.

Yavorska-Vetrova, I.V. *The study on relations between indicators of students' self-attitude and self-organization in the paradigm of psychological well-being.* The article examines the correlation of such factors, influencing students' psychological well-being, as the indicator of a self-determined personality, as their self-attitude, and the ability to self-organization in activities. A positive attitude towards oneself, acting as a basis for forming a young individual's positions in all other relationships and a mechanism of internal personal control, can have an ambiguous impact on students subjective psychological well-being by both increasing and decreasing it. The ability to organize own live is a resource for self-determination of personal development, achieving a sense of well-being. V.V. Stolin & S.R. Pantileev's Self-Attitude Questionnaire, O.Yu. Mandrykova's questionnaire on self-organization in activities and some scales of C. Riff's Scales of Psychological Well-Being were used at the study. The performed analysis of the obtained empirical data showed that students' attitude to themselves was remarkable positive. In the real life, students with positive self-attitudes believe that there are choices in life and that they are able to choose their own life path and make decisions, self-regulate their own behaviour, evaluate themselves according to personal criteria. As for the realm of potentials, there is insufficient differentiated awareness of strategies reconciling external challenges and internal motivations, specific skills and planning means for goal achievement, insufficient development of organizational skills and the ability to make volitional efforts to structure and control their activities, which can have a negative impact on implementation of their potentials and achievement of good psychological well-being.

Key words: *psychological well-being, self-attitude, self-determination, self-organization, personality, student.*

Відомості про автора:

Яворська-Ветрова Ірина Вікторівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії психології особистості імені П.Р. Чамати Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Yavorska-Vetrova, Iryna Viktorivna, PhD in Psychological Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of P.R. Chamata Laboratory of Psychology of Personality, G.S. Kostyuk Institute of Psychology, NAES of Ukraine

E-mail: irinavetrova009@gmail.com

УДК 159.954.4:378.4.015.31-057.87

Яланська С.П.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Яланська С.П. Психологічні особливості розвитку творчої уяви студентів закладів вищої освіти. У статті розкрито психологічні особливості розвитку творчої уяви студентів засобами арт-практик в освітньому процесі закладів вищої освіти. Розкрито зміст комплексу арт-практик, зокрема, арт-вправи «Міст: «Я студент» – «Я професіонал», «Наративний продукт», «Тематичний образ» (С.П. Яланська) та методики роботи з метафоричними асоціативними зображеннями «Насіння» (О.В. Тараріна). Обґрунтовано ефективність використання арт-практик у роботі із здобувачами вищої освіти під час вивчення курсу «Психологія вищої школи» та «Психологія здоров'я та здорового способу життя». Досліджено, що комплекс арт-практик розширює можливості розкриття творчого потенціалу, сприяє розвитку творчої уяви, самовдосконалення особистості майбутніх фахівців.

Ключові слова: творча уява, творчість, арт-практика, розвиток, метафоричні асоціативні зображення, здобувач вищої освіти.

Яланская С.П. Психологические особенности развития творческого воображения студентов высших учебных заведений. В статье раскрыты психологические особенности развития творческого воображения студентов средствами арт-практик в образовательном процессе высших учебных заведений. Раскрыто содержание комплекса арт-практик, в частности, арт-упражнения «Мост: «Я студент»-«Я профессионал»,